
Jednou naložit mumii nestačí

Jednou naložit mumii nestačí

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

1.7.2011 Víkend HN strana 8 Rozhovor, autor: Leoš Kyša

Dosud se badatelé jen domnívali, jak zhruba vznikala mumie. Egyptoložka Renata Landgráfová to dnes ví přesně: pomohla totiž rozluštit kuchařku balzamovačů.

Obecný mýtus o starých Egypťanech praví, že byli posedlí smrtí. Že jí a posmrtnému životu podřizovali vše. Příčina mýtu je banální, dochovaly se po nich hlavně jejich hrobky a nabalzamované mumie. Luštitelka egyptských textů Renata Landgráfová z Českého egyptologického ústavu při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy však tvrdí opak. O vášni Egypťanů k životu mluví na přednáškách, které jsou senzací. Ty veřejné často pořádají Pátečníci, neformální skupina intelektuálů hlásících se k tradici Karla Čapka, v pražském Klementinu.

Čtyřiatřicetiletá vědkyně je na vrcholu své kariéry a o Egyptě umí mluvit nekonečně dlouhou dobu. A je jedno, jestli jde o staroegyptskou poezii, magii, písmo nebo balzamovací techniky, jejichž detaily právě Landgráfová odhalila. Původně jsme chtěli udělat rozhovor pro Víkend po jedné takové přednášce, ale nestihli jsme to. Posluchače tak nadchla, že ji po skončení přednášky zahltili otázkami na další dvě hodiny, dokud nás všechny nevyprovodila ochranka zamykající budovu. Prý je to tak vždycky. Nejenom proto, že na jejích přednáškách je hlava na hlavě. Jako by Renatě Landgráfově osud dopřál nekritického množství darů – krásu, pronikavou inteligenci k odhalování složitých záhad a rébusů, jazykový talent, o kterém se mezi světovými egyptology ví, i schopnost posluchače uhranout.

Do oboru, o kterém v dětství sní téměř každý, přitom vkročila vlastně z hecu.

* Jak jste se vůbec k egyptologii dostala?

Mě od malička bavily hlavně jazyky. Strašně ráda jsem se je učila a čím exotičtější jazyk, tím lépe. Na střední školu jsem šla na jazykové gymnázium. Měli jsme tam vynikajícího profesora, který nám dával různé vychytávky. Jednou nám dal zakódovanou stránku textu, ať si ji doma přečteme

* a zkusíme ji rozluštit. Já jsem se na ni podívala a za deset minut jsem mu ji přečetla. Za dva týdny mi přinesl tlustou knížku o staroegyptské hieroglyfické gramatice a říkal, schválně, jestli se naučíš tohle. A já jsem se ji přes prázdniny naučila. Když jsem pak šla studovat lingvistiku, přibrala jsem si k tomu egyptologii. Rok po studiu na univerzitě v Americe jsem se pak vrátila do Prahy a přihlásila na egyptologii tady. nejslavnějším objevem, kterého jste se ve službách české egyptologie zúčastnila, byl nález v Menechibnekonově šachtové hrobce. co jste našli?

* V jeho hrobce se nám podařilo objevit depozit balzamovačů mumifikátorů. V něm pohřbili všechny předměty, které jim zůstaly po mumifikaci Menechibnekonova těla. Mumifikační odpad byl posvátný jako vše, co se zemřelého těla dotklo, a proto jej nešlo jen tak vyhodit. Tyhle depozity jsou poměrně běžná záležitost. Ten náš je ale jedinečný svou velikostí. Takhle rozsáhlý se totiž dosud nenašel. Tím skutečným pokladem pak byly nápisy na balzamovačských nádobách. Šlo o texty, jež přesně popisují, v který den mumifikačního rituálu se používá která substance. My jsme už dávno věděli, že mumifikace trvala okolo sedmdesáti dní, věděli jsme, jaké látky se k ní používaly, ale teprve náš nález světu odhalil, v jakém přesném pořadí se co používalo.

* Našli jste tedy recept na výrobu mumie.

V podstatě ano. My jsme sice měli mumifikační příručku, v níž je zaznamenán balzamovací rituál, ale ten má pro nás egyptology tu nevýhodu, že jeho valná většina obsahuje jenom náboženské texty a zařikání, která se pronášela během mumifikace. To, co nás zajímalo, tedy kdy se bude co zavazovat, co vyndávat a různě vysušovat, to se objevovalo jenom v maličkých glosách. Problém byl v tom, že onen technický postup byl tehdejšími mumifikátorům známý, byla to praktická rutina, jež se předávala z otce na syna. Pro Egypťany bylo důležitější odřikávání kouzel a modliteb, které měly magickou moc. Proto tohle pečlivě zaznamenávali, zatímco technický postup brali jako samozřejmost. My jsme třeba věděli, že se mumie vysušovaly natronem, ale vůbec jsme nevěděli, kdy se mokry natron měnil za nový, protože jednou naložit mumii nestačí. Teď už to víme. Šlo o čtyřadvacátý až pětadvacátý den.

* Jak je těžké takové texty na balzamovačských nádobách luštit?

Hodně. Každý člověk, který kdy překládal, ví, že když se do překladu pustíte, nejtěžší je první stránka, protože si nejdřív musíte zvyknout na to, jak autor píše a jaký má slovník. V tomhle případě šlo ale o krátké texty na maximálně tři řádky a na každém řádku byla dvě až tři slova. Vypadá to třeba takhle: Natron. Pytlíčky. Šedesátý šestý den. Nic jiného tam není. Absolutně neznáte kontext. Navíc nám trvalo, než jsme přišli na to, že text není jenom v hieratickém písmu, ale že některé znaky vevnitř jsou démotické. Šlo tedy o spojení dvou druhů písma. Hieratické se používalo po celou éru Egypta

a dá se popsat jako naše psací písmo. Démotické se vyvinulo kolem šestého století před Kristem jako zjednodušená verze hieratického a sloužilo ze začátku k administrativním účelům a potom se rozšířilo i na běžné písmo, literaturu a náboženské texty. Takže jsme měli dva druhy písma a kratičké texty, které jsou navíc někdy špatně vidět. Výhodou naopak bylo, že se málokterý text vyskytoval jenom jednou. Často šlo o pět nebo šest verzí téhož, takže když na to dlouho koukáte a dáte si k sobě těch několik verzí, přijdete na to. Navíc se někde objevoval determinativ, což je znak, který v egyptském písmu udával sémantickou kategorii každého slova. Nesmírně užitečná věc. Když najdeme slovo, které je mnohoznačné, tak právě determinativ nám pomohl určit, jestli to mělo něco společného s vodou, zemí nebo třeba látkou.

* Jste si svými překlady jisti?

Jistý si člověk ve vědě nemůže být nikdy. Navíc v něčem, co je tak staré a má náboženskomagický charakter. Ale myslíme si, že v rámci možností jsme se asi hodně skutečnému významu oněch nápisů na nádobách přiblížili. Když si dáte vedle sebe naši první zprávu z roku 2008 a naši poslední o tři roky později, tak uvidíte, jak moc se ty překlady liší. Dlouho jsme je upřesňovali, a teď už je asi moc korigovat nebudeme.

* Jak na vaše objevy a překlady reagovala světová egyptologie?

Hodně nadšeně. Egyptologové okamžitě pochopili, jak unikátní objev to je, takže se s námi spojují kolegové z různých míst, kteří mají podobné nálezy. Ovšem ojedinelé a chtějí je s námi konzultovat. Holanďtí archeologové mi poslali hned po naší první zprávě asi tři obrázky. Našli je v podobném, ale mnohem menším balzamovacím depozitu. Ty tři kusy byly to jediné, co měli, a náš ucelený nález jim pomůže interpretovat jejich kousky.

* Jak se výzkumů Českého egyptologického ústavu dotkla egyptská revoluce?

Bohužel, když se armáda a policie staraly o revolucionáře, zůstaly památky absolutně nechráněny. V Egyptě působí profesionální zlodějské skupiny vylupovačů nalezišť a ty chaosu samozřejmě využily. Lupiči třeba vykradli sklad našich objevů v Abusíru a také sklady v Sakkáře, kde byly i některé naše artefakty. Navíc se objevila spousta malých ilegálních výkopů na území naší koncese. Teď už se armáda a policie vrátily na své místo, ale nás teprve čeká zjišťování škod. Tragédií nejsou ani tak ukradené věci jako spíše ony divoké ilegální výkopy. Vykrádači totiž při své práci poškodí kontext, rozhrabou archeologické vrstvy a nám se potom velice špatně datují nálezy, které tam po nich učiníme. Zatím se hlavně z různých zdrojů snažíme monitorovat situaci, ale dokud tam na podzim nevypravíme regulérní expedici, můžeme se jenom dohadovat.

* Jsou nějaké náznaky, že by se po revoluci změnil přístup úřadů k zahraničním archeologům?

Zatím to vypadá, že podpora bude pokračovat. Nedávno byli v Praze na kongresu egyptští kolegové. Oni dál pracují a říkají, že přístup nové vlády k egyptologii je stejně vstřícný jako v posledních letech.

* Současní egyptané nejsou potomky těch, jejichž pozůstatky zkoumáte. Jaký mají k dějinám egypta vztah?

Většinou jsou velmi hrdí na to, že žijí v zemi s takovou historií, a to navzdory tomu, že jsou potomky arabských nájezdníků a krev starých Egyptanů v nich je skutečně velmi zředěná. Ve větším množství ji určitě najdete u křesťanských Koptů, kteří tu žili před arabskými výboji. Když jdete v Káhiře po ulici a potkáte Kopta, máte občas pocit, že se díváte na staré portréty nebo sochy. Jsou mezi nimi lidé, kteří jakoby mladším starým Egyptanům z oka vypadli.

* Kdy jste vůbec Menechibnekonovu hrobku objevili?

V roce 2002, ale všichni v té době pracovali v šachtové hrobce kněze lufaa, kde byla nevylouppená pohřební komora. K Menechibnekonovi jsme se dostali v roce 2007, což je mimochodem i rok, kdy jsem v Egyptě začala pracovat i já. Během tohoto roku se našel i depozit. První, co jsme našli, byla nádoba s označením dvacátého čtvrtého dne. To jsme ale nevěděli, o co jde, jestli to třeba není den v měsíci. Když jsme našli nádobu s nápisem den šedesátý, napadlo nás, že jediným logickým vysvětlením budou dny mumifikace, což se potvrdilo poté, co jsme dali dohromady všechny texty z jednotlivých nádob. Bylo to ale strašně čekání. Od roku 2007 jsme věděli, co máme před sebou. Tušíte, co vás asi čeká, ale nemůžete se k tomu hned dostat, protože je potřeba všechno jedno po druhém opatrně vyndat, vyčistit, nafotit, nakreslit a zdokumentovat. Té práce bylo opravdu hodně, zvláště když nádob jsme tam našli na tři sta. Trvalo to tři roky.

* Co byl Menechibneko zač?

Určitě byl velmi vysoce postaveným úředníkem ze saiskoperské doby. Měl tituly armádního generála, admirála a zároveň tituly písařské. Jen z krásně zdobené hrobky je nám jasné, že byl velmi bohatý. Bohužel tam neměl žádné životopisné nápisy. V berlínském muzeu je socha Menechibnekona, ale jestli je to ten náš, ještě budeme muset zkusit zjistit.

* Životopisné nápisy jsou váš obor.

Pracuji na nápisích ze Střední říše, což je ale výrazně starší období, než kdy žil Menechibneko. Je to velmi zajímavé, protože překládáte zprávy, které po sobě chtěli tehdejší Egyptané zanechat budoucím generacím. Člověk vidí, co pro ně bylo důležité, a to je někdy hodně neuvěřitelné. Od toho, kdy člověk o sobě velmi zajímavými rétorickými prostředky vykládá, jak byl králův nejbližší a zároveň nejvyšší úředník, magie znalý a sečtělý člověk, který dokázal mluvit přesně a mlčel, když nebyl žádán, aby mluvil, až po muže, který po sobě zanechal tuto jedinou zprávu: Chodil jsem si volně, dělal jsem to s ženami a měl jsem se dobře. Nic víc. Jiný zase napsal: Byl jsem psíkem u nohou své paní.

* Nic víc?

Ne, tady už se můžete jen domýšlet, ale prostě to byli lidé jako my, kteří měli své vášně – od té být mocným politikem nebo válečníkem až po to sloužit ženě, kterou miloval. Zpracovávala jsem třeba egyptské milostné písně a to člověčenství je nám prostě společné. Když si z těch písní vykostíte občas nějakého toho Ptaha nebo Memfis, tak vás ani nenapadne, že to jsou tisíce let staré egyptské písně, ale napadne vás, že je to třeba nějaká moravská lidová písnička. Proč by člověk ve starém Egyptě nemohl svůj život shrnout prostě jenom do toho, že byl oddaným psíkem u nohou své paní?

* Na přednáškách vášnivě obhajujete lásku egyptanů k životu.

Samozřejmě, protože je to pravda. Všechny ty složité pohřební rituály, přípravy na smrt, zádušní texty, knihy mrtvých, to vše bylo jenom proto, aby Egyptan neumřel podruhé. Teprve druhá smrt totiž znamenala definitivní konec a nicotu, zatímco první smrt nebyl konec, ale jenom určitá transformace z života pozemského na život věčný. Pokud žil Egyptan v souladu s řádem maat, což byl etický princip platný po celou éru starého Egypta, tak se z něj po smrti stal blažený zesnulý, který měl lepší život v podsvětí. To bylo to, čeho se snažili dosáhnout, aby si mohli i po smrti užívat. Proto museli znát jména všech dvaadvaceti podsvětních démonů a znát způsob, jak projít posmrtnými soudy.

* Co se stalo, když egyptan umřel buď v bitvě, nebo se utopil na lodi?

Utopení se hodně báli právě proto, že pokud mrtvého nikdo nevylovil, tak nemohl mít hrobku a člověk, který nemá hrobku, to je to nejstrašnější, co se může stát. Umřít v bitvě nebylo tak strašné. Existuje zajímavý popis jednoho z úředníků Staré říše, který se vypravil do Nubie pro tělo svého otce, který tam umřel během vojenskoobchodní výpravy. Tělo skutečně přivezl zpátky a tím pádem byl otci zaručen správný pohřeb a vše dobře dopadlo. Nejvyšší úředníci se maximálně snažili, aby byli pohřbeni v Egyptě. To je i téma slavné egyptské povídky o Sinuhetovi, kterou si pak po svém převyprávěl Mika Waltari. Sinuhet žil v období dvanácté dynastie. Je to člověk, který z důvodů, jež nejsou úplně zřejmé, uteče po smrti panovníka z Egypta, neboť se něčeho obává. V zahraničí dosáhne velkých úspěchů, vezme si dceru náčelníka, má spoustu dětí a dostane krásný kus země. Jak však stárne, tak přemýšlí nad tím, že by měl být pohřben doma, v Egyptě. Pak mu egyptský panovník napíše, že přece nechce být pohřben v kůži a zemi jako barbar, tak ať se vrátí do Egypta, kde dosáhne spokojeného stáří a egyptského pohřbu. Sinuhet tak učiní. Tahle povídka patří k egyptským kulturním textům, tedy k těm, které byly komponovány pro žáky písařských škol, aby se učili nejen psát, ale zároveň s tím vstřebávali to správné myšlení a kulturu. Její poselství je: Ať dosáhneš ve světě jakýchkoliv úspěchů, nejdůležitější je mít pohřeb doma, v Egyptě.

* A ti, co si nákladné hroby nemohli dovolit?

To je otázka. My nemáme doklady o tom, jak vypadaly náboženské představy níže postavených Egyptanů, v co věřili a jak si život po smrti představovali oni. Vše, co víme, je, v co věřila elita, ale co obyčejní lidé, to moc netušíme.

***

Egyptané se hodně báli utopení, protože pokud mrtvého nikdo nevylovil, nemohl mít hrobku. A člověk, který nemá hrobku, to je to nejstrašnější, co se může stát. jdete v Káhiře po ulici a potkáte Kopta, máte pocit, že se díváte na staré portréty nebo sochy.

Renata Landgráfová (* 1976) Vystudovala egyptologii a lingvistiku – fonetiku na FF UK v Praze. Absolvovala studijní a pracovní pobyty na univerzitách v Pensylvánii, Káhiře, Basileji a Berlíně, kde se věnovala egyptologii, lingvistice a rétorice. Specializuje se na staroegyptský jazyk a texty a na démotštinu. Je certifikovanou trenérkou paměti.